

Տարեկան 10 ռուբլի, վեց ամիսը՝ 6 ռուբլի, երեք ամիսը՝ 3 ռ. 50 կ., ամիսը՝ 1 ռ., հատուկ 5 կոպեկի
Քառասունը գրեւոր են թիվներով և միմյանից խճաղգրասանը

Խմբագրութեան հասցեն՝ Табачная. Редакция «Нор-Дар»
կամ Tiflis Rédaction «Nor-Dar».

Խմբագրատունը բաց է ամեն օր (բացի տոն օրերէն) ժամը 9-ից մինչև 2-ը: Խախտարարութիւնները ընդունուած են ամեն լրագրողի
Խախտարարութիւնները բաւեն 2 կ., լրագրողներ համար կը կանապատուի

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Հեռագիրն էր:
Բրտնիկոն.— Լուրերս Կովկասեան
յուշանդէսը:
Թղթ կցու թիւնն էր.— Բագու
Նամակ Թրանսխայից.— Պարիզ
Բաղադակն.— Բաղադակն լու-
րերս
Խառն լուրերս
Ներկոյեան հեռագիրներս
Տեղեկատու
Յայտարարութիւնն էր:

«Նոր-Դար»-ին հոկտեմբերի 1-ից
մինչև դեկտեմբերի 31-ը բաժա-
նորը են գրուած և վճարուած են
3 ռուբլի 50 կոպ.:

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

«ՆՈՐ-ԴԱՐ»-ի
ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

409ԹԵՆԱԳ, 27 «Կոպեկ» էր.—
Այսօր պալատական մեծ որսոր-
դութիւն կատարուեց, որին մաս-
նակցում էին Թագաւոր Կայսրը,
Ուէլսի պրինցը, Թագաւորը և
Թագաժառանգը:

ԿԻԼ.— Այսօրեկ եկաւ Լամանշի
անգլիական մարտիկ նաւաւորու-
մը: Վիկտորիա կայսրը, որ նախընթաց
օրն էր եկել տեղս, ընդունեց
զորաւորները հրամանատարներին:

ԼՕՄԻՍՆ.— Գեներալ Բուլանժէն
այսօր առաւուս Լօնդօնից Զէսի
կղզին գնաց:

ԲԵԼԳԻՍԻ.— Այսօր Թագուհուն
այցելեց Բելիմարկոյից, որ կա-
ռավարութեան կողմից հաւատա-
րատու է նշանակուած Թագու-
հուն հաղորդելու կառավարու-
թեան հարցերը: Ներկայ, Թագու-
հուն համար ծանր գրութիւն-
ներ կարող է վստահաւոր դառ-
նալ կառավարութեան շահերին,
գուրս գալու modus vivendi-ի
մասին: Այնուհետեւ Թագուհուն
հետ երկրաւոր տեսակցութիւն
ունեցաւ Տառնիկից: Բելիմարկո-
վիչի առաջնութիւնը բոլորովին
անաշուղանցաւ: Թագուհին հաստա-
տապէս կառավարութեան կարծիքի
գէտ է: Այս ընդէին խնամակա-
նների նախագահութեամբ մինիստր-
ների խորհուրդ է կայանում: Սա-
կայն կարծում են, որ բանը կար-
գի կը ընկնի, ինչպէս ստուծ են,
Թագուհին խոստանում է քաղա-
քականութեամբ չըջաղուել և մի-
շէ Միլան Թագաւորի վերադառ-
նալը կը հեռանայ Բելգրադից:
Բայց համաձայնութեան թուղթ
ստորագրել չէ ուղղում: Յոյս ու-
նին, որ երեք օրից կը կայանայ
Թագուհուն և իւր որդու տեսակ-
ցութիւնը:

(Երեկ, հեռագ. չորրորդ երեսով)

ՔՐՈՆԻԿՈՆ

Հինգշաբթի, սեպտ. 28-ին երկուշաբ-
թի 9-ին Նորին Կայսերական Բարձ-
րութիւն Մեծ Իշխան Միխայիլ Նիկո-
լայիչը իւր ամուսնու՝ Մեծ Իշխանուհի
Օլգա Ֆեօդորովնայի հետ ժամանեց Թիֆ-
լիս և իջնանց պալատում Նոյնի Բարձ-
րութիւններն այսօր, սեպտեմբերի 29-ին,

կայացին Կովկասի ցուցահանդէսը, որ
հասարակութեան համար փակուած կը
լինի, և նոր կառուցանուող զինուորա-
կան-մուգէտումը, որի ներքին զարդարա-
քնն արդէն համարեալ թէ վերջացած է:

«Նոր-Դար»-ում հրատարակուած լու-
րերից արդէն յայտնի է, որ հարեան
պետութիւնների մէջ, ինչպէս օրինակ
Պարսկաստանում և Թուրքիայում խօյն-
րա է երեան եկել: Ինչ ասել կուզէ, որ
այդ վտանգաւոր հիւանդութիւնը կարող
է շատ հեշտութեամբ մուտք գործել և
մեր երկիրը՝ Կովկաս, ուր պարսպա-
կայ տարիներով պատրաստուած, ուստի
հարկաւոր է, որ ամեն տեղեր էլ ա-
ռանձին ուշադրութիւն դարձնեն զինա-
ւորապէս մարտութեան և ջրի առողջա-
բարութեան վրայ, եթէ չեն ուղղուած, որ
անակնկալ կերպով այդ սարսափելի տա-
րափոխիկ ակախին մատնուել: Ինչպէս
լուծու ենք, Պարսկաստանի և Թուրքիայի
սահմանի վրայ խիստ հսկողութիւն է
նշանակուած այդ առիթով: Ի հարկէ այդ
օգտակար և նպատակայարմար կարգա-
դրութիւն է, բայց ինչ է անում ժողո-
վորդը, հասարակութիւնները՝ կարեւոր
միջոցներ ձեռք առնելու համար:

Այնանային գեղեցիկ օրերը շարու-
նակում են, ցերեկը՝ արեգակ, գիշերը՝
պայծառ լուսին և մի երկինք, որ վը-
րատանին է յատուկ, և աւելի նայաստու-
ն են ցուցահանդէսի անդադրութեանը: Ցու-
ցահանդէսի յաճախորդների թիւը գնա-
լով աւելանում է և եկամուտը ընդհա-
րակ 12 հազար ռուբլուց անցել է:
Այսպէս շարունակուելով ցուցահանդէ-
սի վրայ եղած ծախքը սեւորդով յետ
կատարուի:

ՇՈՒՇՈՒՅ.— Բկայսրը լաւ հոգն է ա-
նու, օրիկան աւելուածն մի երկինք է
մտնում այդ ցուցից: Բայց զբաղից հա-
ղը շատ տարածուած է, 2 տարեկան ե-
րեկայից մինչև 12 տարեկանը հազում
է: Մաղիկը նոյնպէս տարածուած է,
տեղացիք այդ ցուցին քիչ-քիչ կամ ու-
ն են անուանում: Շրջակայ գիւղերում եղ-
ջիւրաւոր անասունների մէջ տարածուած
է ժանտախտը:

Թիֆլիս հաւաքում են Կովկասի բո-
լոր նահանգապետները: Արդէն Թիֆ-
լիսում են Գանձակի նահանգապետ
Իշ. Նախիչաձէն, Ներսիսի նահանգապետ
Մալիկովը, Կարսի գլխավորական նա-
հանգապետ Իշ. Զաւթաւաձէն:

Պետական կալուածների մինիստրին,
Կախիթայում ուղևորուելու միջոցին,
պիտի առաջարկուի ի միջի այլոց և
հետեւալ խնդիրները, առաջին՝ որպէս
զի շտապեցնեն Կախիթայում գինե-
գործական ուսումնարանի բացումը, իսկ
երկրորդ՝ կալուածատէրերին պատկա-
նած անտառները կառավարութեան
հսկողութեան տակ առնուին, որպէս
զի նրանց մէջ անտառային կանոնաւոր
տնտեսութիւն մտցուել և այդպէսով էլ
տեղական թէրթերի կարծիքով, անտառ-
ները բոլորովին ունչացնելու առաջին
առնուին:

ՍԻՍԵԱՆԻՑ գրում են.— «Նոր-Դար»-ի
ընթերցողներին յայտնի է, որ Շուշու
բանտից յաշիս ամուսն փախել էին բան-
տարկաւորների մի խումբ: 6 հոգուց բաղ-

կացած: Յունիս ամսից մինչև այսօր ամ-
բողջ Սիսեանը տակն ու վրայ են անում
այդ փախստականները, որոնց թիւը
օրէցօր աւելանում է: Գրանց յանդիմա-
նութիւնն այնտեղ է հասնում, որ օրը ցե-
րեկով վեր են կենում գնում դիւղի վրայ
յարձակուում և փող սրահանջում, ստա-
ցական տալիս՝ զանաւարակ ներկայաց-
նելու համար: Օգոստոսի վերջերին հա-
փաշափ էր ինչպէս ստուծ է ժողո-
վորդը, յարձակուում են երկուշաբթի Թա-
գաւորի վրայ— մէկին զնդակով վի-
րաւորում և մի քանի անիւր կողոպտում
գնում: Միւս օրը նոյնպէս յարձակում
են և վիւղացիներն ուրախութեամբ պա-
հանջած 100 ռուբլին տալիս ճանապարհ
ձգում: Երրորդ օրը յարձակում են Ագ-
քեանց գիւղի վրայ, 80 ռուբլի փող առ-
նում գնում: Հորորդ օրը մաղիցի մի
հարուստի որդուն փախցնում են— հա-
րիւր ռուբլին ստանում, ապա կաւանա-
ւորին բայց թողնում: Հինգերորդ օրը
յարձակում են Շաղաթի վրայ, մէկին
սպանում, փող առնում գնում: Վեցե-
րորդ օրը Ղաւաղլի վրայ են յարձակ-
ւում, ձիւր դողանում, թաւանում և փախ-
չում: Միւս օրը յարձակում են Գուրու-
սի վրայ, ամբողջ օրը գնդակի կռիւ է
լինում փախստականների և հայերի
միջև: Վիրաւորում են մէկին երկուշաբթի
գնում գնում սրտնեղում պահած: Երրորդ
օրը յարձակում են Ընկիւղի վրայ մեծ
գիւղի վրայ և 150 ռ. պահանջում: Գիւ-
ղացիները դռնէ դուռ ընկած փող հա-
ւաքելիս են լինում զաւաղների պահան-
ջածը տալու համար, երբ պ. գաւառա-
պետը գալիս է գիւղը դադարով ձիա-
ւորով զաւաղների հետից է ընկնում,
նրանք փախչում են: Արեւելի լուսնի-
ւում թաղչում Թէն պատուական «Նոր-
Դար»-ի 147 համարում գրուած է, որ
պ. գաւառապետը միջոց չէ գործ գնում
նրանց թողնելու համար, բայց այդ սխալ
է, որ գաւառապետը պիտի տառնար ձիա-
ւորով և աշխատում են թունել, բայց չեն
կարողանում: Նա պիտի տառնար ձիա-
ւորներով գնում է նրանց հետից, ամ-
բողջ օրը կռիւ է լինում, զաւաղների
պատրանները վերջանում են, սկսում են
փախչել: Ղաւաղներն այդ տեսակով յար-
ձակում են սրտապնդած և մէկ զաւաղ
սպանում: Այսօր եկել է նոր պրիստաւ,
սեաններ ինչ ելք կտանան այդ կո-
րուստները գործողութիւնները նոր պը-
րիստաւի օրով Սիսեանին՝ թէ կողոպու-
տով և թէ ճանապարհների երթևեկու-
թիւնները կարելով հասած վնասը տա-
նեակ հազարների կը հասնի: Հարկի ժա-
մանակ է, պէտք է բոլորը հաջահատիկ
տանեն Նախիչաձէն, այնտեղից աղ բերել
տանեն Շուշու ծախին և իրենց պէտքերը
հոգան, բայց այսօր բոլորն իրենց տը-
նիւրում վեր գաւած, մինչև իսկ հանդ-
իւրս գալ չեն կարողանում, այդ վիւ-
ղերի մէջ մեծ գիւղը Բանակովին էր, որի
վրայ յարձակում չէին արել: Բայց տա-
նալը են ուղարկում և նրանցից էլ պա-
հանջում են 500 ռուբլի: Այս օրերս մեծ
աշդողուց մի կերպով հասնել Շուշու
գնալիս տեսնելով խնայողոր էր համա-
րում: Տեղ գիւղի բարձրաւանդակում և
երկուշաբթի այդ զաւաղների մի մասը յար-
ձակում է պահապանների զինուոր (ԱՌԵ-
ԴԱՐ, ԲԱԳԱՆԵ) վրայ— որը լինում է եր-
կու զաւաղի և երկու ձիաւորով: Եթէ
տեղացիների միջամտութիւնը չլինէր,
ինչպէս պատմում են, սպանուած պըր-

ծած կը լինէին:

ԲԱՐՈՒՅՑ մեկ գրում են, որ «Նոր-
Դար»-ի 157 համարում Շուշուի բողո-
քականների մասին հաղորդած լուրը
տեղւոյն մի քանի բողոքականներ լմա-
քելով յուզել է զրանք իբրեւ թէ Շուշուի գիւ-
րն գրել եղելութիւնն ստուգելու և հար-
կաւոր գէլքում խորհուրդ են տալիս ի-
րենց պէս հաւատալովներին՝ զանգատ
սկսելու «Նոր-Դար»-ի դէմ, որովհետեւ
իրենց պատիւը չօգտիւն են համարում
իրեն թէ... Գանդառուել «Նոր-Դար»-ի
դէմ կարող են ի հարկէ և քանի կամե-
նան, միւր փող չէ: Մենք ցաւում ենք
միայն, երբ հանդիպում ենք մեր երկ-
րում տարօրինակ դատողութիւնների
տեղ մարդկանց. պապական հաւատը
թողնել բողոքական դառնալը— պատուի
գէտ չեն համարում, բայց մի հասարակ
իրողութիւնը երբ հրատարակում է—
զա չօգտիւն է հաւատալովների պա-
տիւր: Ինչ ասել կուզէ, որ մարդկանց
կարծիքները տարբերում են միմեան-
ցից:

ԹԱՐԻՉԻՑ.— Սեպտեմբերի 6-ին Շա-
հր ժամանեց տեղս, հայերն իրենց հա-
մար մի դռնակ էին պատրաստել սպի-
տակ գոյնով և 1/4 արշինաւոր լայնու-
թեամբ՝ չորսը կարմիր, որի մէջ
նկարուած էր առիւծը և ոտքերի տակ
գրուած էր պարսկերէն, իսկ վերին էլ
հայերէն՝ հետեւեալը. «Անցեց Վահա-
փաւ արքն հաջահալը»: Երբ կապը հա-
տաւ հայերին, այն ժամանակ սկսեց եր-
կուշիկ խումբը երկու և թաղաւորն էլ
երկու ձայնը լսելուն պէս սկսեց ակնոց-
ները արել, որ աւելի լաւ կարողանայ
տեսնել: Բայց միայն կապը չկանգնեց-
րից և երբ կապը անցաւ, հայերը ու-
նաներով օդը թնդացրին: Վիճակաւորը
առաջ չէր գնացել: 8-ին հիւպատոսների
հետ գնաց այլին և Ամիր-Նիզամին վը-
րանում նստելուց յետ, Շատուրիանը զը-
նաւու էր թաղաւորի մօտ, որին Ամիր-Նի-
զամը անկէ, թէ յայտնի, որ Սրբազանը
ձեղ կամենում է տեսնել հիւպատոսների
հետ, և թաղաւորն ընդունելով գնում
են ուղղակի սենեակը:

Նրկ, սեպտեմբերի 28-ին երկրիս
կառավարապետ իշխան Չոնդուկով-Աթ-
ապովը առաւուտեան գնացքով վերա-
դարձաւ գէպի Բաթում կատարած ու-
ղևորութիւնից:

ՆԵՆԻՍԻՑ.— Ներսիսի թեմական դպ-
րանոցի ուսուցչական խմբի մէջ այս
տարի մասնաւոր փոփոխութիւն մտաւ:
Հոգաբարձութիւնն այս տարի հրաւիրել
է երկու համալսարանական, մէկը պ.
Տէր Դրոյզորեանին՝ Ռուսաց լեզուի հա-
մար, միւսը՝ պ. Տէր-Գեորգեանին՝ պատ-
մական առարկաների համար, առաջինին
800 ռ., երկրորդին 900 ռ. ուսմանով:
Յոյս ունիմք, որ զարմանոցի յարգելի հո-
գաբարձութիւնն առաջիկայում ևս կաշ-
խատի նոյն չափով ընթանալ և մեր
թեմական դպրանոցի համար հոգաւ ու-
սուցչներ չհրաւիրել միշտ:

— Բաղադակներն ընտրութեան խըն-
դիրը զարձակ ընեց անորոշ ժամանա-
կով թէ ինչ է պատճառը այդ միայն
Ալլահին է յայտնի: Ներսիսի նախկին
քաղաքապետը զեռ. շարունակում է
վարել իւր պաշտօնը՝ թէ և մօտաւորա-
պէս երկու տարի է անցել ժամանակա-

միջոցից, Զարմանալի է. երեանցիների
մեծամասնութիւնը դժգոհ է, զարձակ
լուծում են մարդ ակամայ ստիպուած է կար-
ծելու, որ երեանցիները բայց խօսուլուց,
ոչինչ բանի ընդունալ չեն:

Այստեղ խօսիւրայ յայտնուելու մասին
լուրեր են տարածուած, բայց հաստատ
ոչինչ յայտնի չէ դեռ:

ԲԱՐՈՒՅՑ.— Նախընթաց նամակովս
գրած էի, որ զարձակատարները մտադիր
են կիրակի օրը ժողով կազմելու և
խորհրդակցելու՝ զրադարան-ընթիւ կայա-
րան բանալու: Հարցի մասին Բայց կան-
խորհրդ մանուցում չլինելու պատճառով
եկեղեցուց բակը հաւարուել էին միայն
մի քանի եռանդոտ պարոններ, որոնք
խօսք տուին այդ խնդրին արժարծել ա-
մեն մէկը իւր շրջանում և աշխատել
այդ օգտաւէտ գործը դուրս բերելու:
Ցանկանք, որ դրանք էլ չուտով չառաչին:

Հոգաբարձութեան ընտրութեան ժո-
ղովը շարժաւ չկայացաւ այս կիրակի
ժողովով սակաւութեան պատճառով:
Դրա պատճառը շատ պարզ է— աչ զէր
խմում, թէ այդ օրը ընտրութիւն է
լինելու: Լաւ կը լինէր, որ փոխանակ
«Ասպի»-ում այդ մասին յայտարարելու,
հայոց լրագրիւններում յայտարարէին, այն
ժամանակ գուցէ ժողովուրդը կիմա-
նար և ընտրութեան ներկայ կը լինէր,
քանի որ հայերից շատ քիչն են «Ասա-
պի» կարդում: Գործակալութեան ժո-
ղովը մնաց միւս փրկաւորում:

ՏԱԹԻՒՅ.— Տաթևի ծխական դպրոցը
փակուած է և 60 հոգի աշակերտներ
փողոցներում չըլում են: Պարմանալի է,
որ ընթացարան բանալուց յետոյ, ա-
մենին չեն մասնում գիւղում՝ զըպ-
րոց բանալու: շատ ցաւալի է տեսնել
հնադարեան ուսումնական առանց ու-
սումնարանի: Իսկ տաթևացիներն ա-
ռանց զեկեղեցի և գլխաւորի դպրոց
բացանող չեն: Հարկաւոր է տեսնել
ուշադրութիւն դարձնել այդ երեկոյթի
վրայ:

ԲԱՐՈՒՄԻՑ.— Ներկայումս քաղաքիս
և Բաթումի գաւառի եղջիրաւոր անա-
տանների մէջ ժամապիտ է ընկել, որի
առաջն առնելու համար ստիկանապետ
պ. Վաղվով խիստ միջոցներ է գործ
դնում:

— Բաթումի հրապարակներում և դու-
քաններում վաճառող ուտեղիչներին
գնելն են: Թխած հաց՝ ցորենի ալիւրից
1 տեսակի ֆունտը— 5 կոպէկ, 2 տե-
սակիցը— 4 կ., 3 տեսակիցը 3 1/2 կ., թո-
րի հացը՝ նոյն ալիւրից 1 տեսակի
ֆունտը— 5 կ., 2 տեսակիցը— 4 կ., լա-
ւաչի ֆունտը 5 կ., տաւարի մսի ֆուն-
տը առանց աւելորդ կտորի— 9 կ., երկ-
րորդ տեսակիցը— 8 կ., երրորդ տեսա-
կիցը— 7 կ., սուկին— 15 կ., ոչխարի
մսի ֆունտը— 9 կոպէկ:

ՇՈՒՇՈՒՅ.— Այս օրերս Շուշուց մի
քանի վերստ հեռաւորութեամբ գտնուող
եղբայր Յովսէփեանների օգեհան գործա-
րանում ծառան նաթի ճրագը ձեռք
մօտեանալով օգիւր տակաւին, սպիտա-
վաւում է, գործարանատէրը ծառային
հրեանց աղատում է, բայց ինքն այր-
ւում Բերում են Շուշու, մի քանի օր
մնալուց յետոյ, մեռաւ 23-ին: Արդէն
«Նոր-Դար»-ին հաղորդուած էր, որ ան-

աղաղակներ, տակեր, դեմնախինձձորներ
այլև, ուրոնցից ամուսն մլնն իւր տե-
ակի մի քանի ներկայացուցիչներ ունի-
ոյն ուսումնարանը մի այլ տեղ, սե-
ւակի մէջ տեղում, մի առանձին աստի-

այ շիշերի և անօթներն մէջ ունի ներ-
այացրած ոսկէամբուկ, լօրի, սկիւ, բալ,
արդեղ, դեղձ, տանձ, խնձոր, սերլե-

սիլ, պատմական, կազմում (քննարկում) և այլ բնույթի բնույթն էլ խնամքով չորացրած երկրաբան գործընկերի միջոցով Նոյն ուսումնական ներկայացրել է պարտիզի և բանջարանոցի վնասակար միջանակների ժողովածու. թիվի սի պարտիզական ուսումնական բանակի աջ թևի առաջը, մուտքի դեմ առ դեմ, Կովկասի ակցիոնային վարչությունը գրել է մի քանի ընդարձակ մեծ և փոքր կարակներ, գրադարաններ, որոնք ցույց են տալիս Կովկասի բուսական հարստությունն և խրաբանությունը տեսակի աճելու թեման սահմանում տեղը, և մի աստիճանաբար կտրուկ հասնի, որի վրայ դարձած են նրանից Մալաթի ձախարակի ներկայացրած բերքերը, ինչպես են՝ դուրմ մա—դանական տեսակ՝ Նապոլի Համբարի, Սպանիայի սերմից, դեղձ թափում և չորացրած, նույն սառա, խնամք ստանալ, չափազանց, տանձ գուլարի, նոյնպես աղուչի, բաղամարիքի չորեր, որոնք երկրաբանական կազմակերպչության նոյն տեսակ պատկերների մաս ինքնուրույն արտադրություններ են երևում, կայ նոյնպես սուշուրի, ալյուրակարի լակ դարագանգանի չորս կողմից կախած են մի քանի տեսակ խաղողների, որոնք դարձ են աճում չամիչ պատրաստելու համար, դրանց մեջ կան կալվարի և դեղին խաղողների՝ համբարի, խամուռ-բարձարի, ալախի և այլն. Դրա հանդէպ, ձախ կողմի պատի տակով առանձին տիկիների բաժանում առաջին վրայ իշ. Էրիստովը ներկայացրել է 100 տեսակից աճելի բակլաներ, դանազան տանձեր, խնամքներ իսկ դրա կողքին ռուսաց կալսերական բժշկական ընկերությունը ներկայացրել է Կովկասում գործածուող տեղական բույսերի և անողորմ արտադրանքների, փոշիների, բույսերի տեսակների հարուստ ժողովածուն, որի մեջ նկատելի մամիլալի, դուրմար, կիտալ, բաշուլի—ծա—մալի, մուլ-բաղաչի, ինդե-կալի, զո—գիլի-փարսի, սուսուր-ինդա, սամու-լալի, լալալ, asperula arvensis, դա—նախադարձի և այլն. ընդհանրապես նրա կալվարի է, որ բոլոր դեղերի անունները վրայադրել են գրուած: Այդ դեղերի վերում, պատի վրայ չորուած է դեղային բույսերի հերթաբերում խը—նամբով չորացրած: Տեղական դեղերի ժողովածուներ ներկայացրել են դեղագործ Եղիպը՝ Գոյուց, Սրօպիլը՝ Սև ծովի ափերից, Պերեպոլիկը՝ Օրեո—վն հանդից և ուրիշները: Դրա կողքին տեղ են բռնում Սև-ծովյան չրջանի բերքերը, որոնք աղբառ են: Սակայն պետք է նկատել, որ այստեղ այդ չըր—ջանի բոլոր պարտիզական և բան—ջարաբանական բերքերը հանդէս բերե—լու նպատակ չէ եղել այնքան, որքան ցույց տալ թէ ինչ բույսեր կարող են աճել այդ երկրում: Այսպես օրինակ կա—րելի է աղողական բուսական օպիում—ի խաչառի chamilla vulgaris, որի գլխատնից 30—40 ֆունտ օպիում կարելի է ստանալ. աճում է նաև խղա—վն բույսեր, որոնց հարստոր է ջրեկ—սորգո, եղևյուղացորեն, սորգոն երկու—րից է տալիս Առաջացում են նաև luffa agutangula, լուֆան վարձուգի ձևով մի բույս է, որի կեղևը թափու—րի կամ ձեռքով պոկելուի ներսից ըս—տացում է ցանցաձև, կոպիտ կտավի նմանությունը մի բարակ չորու, որը անդամները դրոժ են աճում բաշի—սում քիսային տեղ: Այս բաժնի վերա—հանողը տեսնելով, որ կապից ցուցակ—ին կազմել ցուցանալու կառավարիչ—ները, ինչն էր կազմել մանրամասն բա—նադրություններով, որոնց լրացումն էր իրը: Այդ բաժնի կողքին Սօֆիա Վախ—վախովյան ներկայացրել է 10 չիլի—դեր վերքերի և ուռուցքի դեմ գործա—նելուս Այնուհետև այս մասում կան՝ Զա—քախարակից ուղարկուած տանձեր, խըն—դոներ, սերերներ, Կաղզուանից խըն—դոներ—չափազանց, իշ. Էրիստովը—տան—ձերի և խնամքների տեսակներ, Դարսից

ուղարկուած է ընկերը, թիվ, խնամքի տանձի չորեր, մուրաբաներ, Մեծ-Ա—րաբիկայի Պոսկերիակովի այգու խնամքներ և մրդեր՝ մեղրի մեջ պահած: Զարդերից Հասան-բեկ-Մելիքովը ուղար—կել է սերպիկ, խնամք, նույն, որոնք խիստ խոշոր են, կաղամբ, նրանից Վեդգին ուղարկել է Կովկասի մրդերից պատրաստած զանազան քաղցրեղեններ, որոնք զետեղուած են մի առանձին, զեղեցիկ աստիճանաբար կտր սեղանի վրայ, այդտեղ կան զանազան կոնսերվ—ներ՝ դեղձի, թուզի, տոմատ, խնամքի և դեղձի խոտնուրդ, տանձ, պիլե, ընդ—լուս և այլն Նոյն տեղից ուղարկուած է ռուսի, բակլի տեսակներ, Արդա—նից՝ լուի ծաղիկ, Բագուից՝ ոլուս, Ա—խաբալաբից՝ պարսկական փոշի: Առաջնապես դարձուած են խնամքի տանձի և կեռաքի ծառի փնասակար միջանակների ժողովածուն և նրանց պատ—ճառած: Փնասակարի փնասած բույսերի ժողովածուն, այդտեղ են յիշել ծառե—րի արմատների հիւանդութիւնները և այլն: Այս մասում լի են ամեն տեսակ արմատներ՝ 20—25 տեսակ, խոշոր և մա—նրը դեղատանձներ, սերեր, սխտոր—ներ, դուրմներ՝ որ մեծութեան և տե—տակի կողքի, չորացրած բույսեր, մաղ—կաւոր կաղամբներ, դուրմներ և այլն: Այս մասում ի ցույց են դրուած նաև պարտիզական վերաբերելու ամեն տեսակ գործընկեր, գործներ և աման—ներ, որ ներկայացրել են Ֆրիդրիխ Պեպ—լեն՝ Գանձակից, Արդիւնից: Թիվի—սից և այլն:

Ընդհանրապես պետք է ասել, որ բա—ւական հարուստ է այս բաժնը, թէև չատերը հաստատապես պնդում են, որ սա զեռ Կովկասի պարտիզական և բանջարաբանական բերքերի շատ փոքր մասն է կազմում:

Այս բաժնին են վերաբերում նաև ցուցանալու զանազան կողմերում ցը—րուած ամեն տեսակ ծաղիկների ու չը—քարայրներ, որոնց մասին իւր կարգին մի քանի տեղեկութիւն կը տամ:

Զմուռնա՞մ յիշելու, որ այստեղ գրուած են նաև զանազան արհեստական ծա—ղիկներից պատրաստած փունջեր, Տալի գործարանի ամեն ձևի և տեսակի դա—րի-դներ, ծաղիկամաններ, օր-ոյից մէկն էլ գրուած է սենեակի մէջ տեղը դա ներկայացնում է մաքսուտ կարամած մատող ծառերի բնույթ, որոնց վրայ գե—ղարկուած են հանդուած է դամբիլը՝ իւր մէջ կեղծով բոյսի ամանը, Բ. բաժ—նից Գ. անցնելու անցքի մաս մի առանձին երկրորդանի երկրորդաւոր ար—կղի մէջ դարձուած են 150 տեսակից աճելի թիւռաններ և ձուեր: Կան և պար—տեղների ուրուագծեր:

Մ. Մ.

ԹԵՂԱՎԱԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԲԱՆՈՒ, 19 սեպտ.—Թիվիլում բա—ցուած Կովկասեան ցուցանալու համար կայ և Բագուի նաւթային բաժնից: Այդտեղ հում նաւթից պատրաստուած և ի ցույց է դրուած շատ տեսակի ֆոսֆորներ և օծանելի խղեր: Այդ հեղուկ նիւթերը հանդէսում փայլում են անշուշտ այլ և այլ ձևի բերկրեղայ անօթների մէջ, նաւթով հետաքրքրուող զանախակների աչքերը անշուշտ կը շնորհալ նրանց փայլով: Գործին անտեղեկները կը դար—մանան, երբ կը տեսնեն, որ բաւ նաւ—թից՝ այդքան շատ տեսակի և միևնոյն ժամանակ անուղաղարտ խղեր է պատ—րաստուած:

Բայց ոչ այդպէս չէ, մեծ. խմբա—գիր յիշատակուած շաղցուցիչ հեղուկնե—րի մեծ մասը արհեստական կերպով է պատրաստուած և ոչ իսկական—սովոր—ական եղանակով: Ծառեղով առում ենը, որ շատ գործարանատէրեր, չնորհի ի—րենց լաւ թէ վատ քիմիկոսների, ան—հարազատաբար են մտնուցուած այդ

հանդէպին: Մինչև անգամ կան և այն—պիսիները, որոնք շատ տանան զոյնե—րի օծանելի խղերը չիշեր դարսել են ցուցանալու համար, բայց գործարան չու—նեն...:

Ինչ է նշանակում «արհեստական», «հեղձ», կամ սովորական եղանակով ֆոսֆորէն պատրաստել: Գուցէ այդ մոլին է ձեռ ընթերցողներին: Ուստի, մենք կը բացատրենք համառօտիւ:

Սովորական եղանակով կերտելու պատ—րաստելն այն է, որ բայց օդի տակ, հա—տարակ գործընկերով, գործարանի ոյժի արտադրած դետիլատը (ֆոսֆորէն) ժո—ղովում գտում են մատչելի գնով...:

Իսկ «արհեստական», «հեղձ», այն է, որ պատրաստում է լաբորատորիա—յում, զոները փակած, հարկու ու մի տեսակի քիմիական գործընկերով և օրե—կան պատրաստում է հաղիւ թէ մի քա—նի ֆոսֆոր, այն էլ չիւն ֆոսֆոր...:

Այդպէս, մեծ. խմբ, հաղար ու մի վարպետութեան եղանակով (լաբա—րատորիայում) գտուած այդ ֆոսֆորէնը կեղծուած է և՛ ուրիշ կերպով: Բացա—տրենք կարճ:

Օրինակ, 0,870 գրադուս նաւթից սկսում է դետիլատ հոսել 0,760 գրա—դուսից սկսած մինչև 0,865—0,870 գրադուս: Եւ այդ 105—110 գրադուս դետիլատը աճում է մի աւաղանի մէջ: Ի դէպ է ասել, որ յիշել չըտում ֆոսֆորէնը բաղկացած է հարկուածոր մարմիններից, որոնք ունին իրենց ու—րոյն ուրոյն յատկութիւնները: Օրինակ, կան մարմիններ, որոնք շատ դիւրա—թեամբ կամ շատ ուշ են բռնուում, կան և այնպիսիներ, որոնք շատ դժուարա—թեամբ կամ շատ հեշտութեամբ են լուծու—մ—մաքուած ցելից—կեղտից: Ինչ և է, յիշել դետիլատը, որ հարկու տեսակ մարմինների մի ժողովածու է, դա դրա—ւում է մի աւաղանի (мешалка) մէջ և դրան անուանում ենք՝ «սովորական ե—ղանակով պատրաստուած ֆոսֆորէն»: Հարկուածոր մարմիններից ժողոված դետիլատը գերաւորեալ է մաքրում կեղտերից, նա՛ հում ֆոսֆորէնը, պատե—րազմում է արջասպ և կալքաքի հետ: Եւ հենց այդտեղ է երևան գալիս քիմի—կոսի արժանաւորութիւնը: Եթէ քիմի—կոսը հոսում է, բայց օդի տակ է գոր—ծում, եթէ անփորձ է, մասնում է—լա—բարատորիա...:

Հանդէս դրուած ֆոսֆորէնների մեծ մասն մէջ, որին կեղծուած ենք կոչում, չկայ ոչ դիւրաբարբոր և ոչ դժուար մաք—րուող մարմիններ... Այդ ամենն ի նկա—տի առնելով, մենք պնդում ենք, որ ցուցանալու մէջ Բագուից բերած շատ տեսակ խղեր-ֆոսֆորէններ կեղ—ծուած են:

Ուստի, մեծ. խմբ, թիւրք ցուցա—հանդէսի հմուտ քիմիկոսները, որոնք կոչում են այդ խղերը քիմիկոս, ման—րադնին քիմիկոս են թիւրքի զբանց, վերլուծեն և այն ժամանակ ձեռ ըն—թերցողները կը տեսնեն, որ մեր ա—սածները ձիւղ են:

Ալեք. Նաչար.

ՆԱՍՏԱՎ ՖՐԱՆՍԻՍԵՐՑ

ՊԱՐԻՑ, 30/18 սեպտեմբերի.—Մի. քա—նի անգամ խոստացել էի նկարագրել Պարիզի աշխարհաճանդերը, բայց կար—դաւով պատուական «Նոր-Դար»-ի էջ—րում ձեռ առանձին թղթակցի աշխարհ—հանդէսի մանրամասն նկարագրութիւնը, աւելորդ համարեցի մէկ էլ գրել, կըրի—նութիւնից փախուտ տալով:

Եթէ կանա աշտարակը մօղա է դարձել ոչ թէ միայն Ֆրանսիայի մայրաքաղա—քում, այլ և ուրիշ երկրներում: Զիպ մի բան, որ Եթէ կանա աշտարակի կնիքը չկենէր վրան, Դրանք մէջ նշանաւոր է հետեւալը— Վերջին ժամանակներում մի ֆրանսիացի ոսկերիչ զարմացրեց բո—լորին՝ ցույց տալով իւր ձեռքի մի գոր—

ծը: Այդ ոսկերիչը մի մետր բարձրու—թեամբ չինից Եթէ կանա աշտարակը՝ մարդարանից և չողակներից և դրեց մի մասնաւոր տան մէջ՝ Sèze փողո—ցում, № 8, մուտքի համար պահանջելով մի ֆրանկ:

Յայտնեցաւ, որ այդ փողոցի աշտա—րակի շինութեան վրայ ոսկերիչը գործ է ածել 13,000 ժամ. աշտարակի վրայ կայ 3000 մարդարիւր, 4000 չողակ՝ 3000 կարատ ծանրութեամբ: Բացի դը—րանից աշտարակի մէջում երևում են Եթէ կանա աշտարակի 1792 ամիգու—նեքը՝ մինչև վեր բարձրանալու համար: Շատ գեղեցիկ շինութիւն է: Նրեկոյնան—ները լուսաւորում են՝ ինչպէս Եթէ կանա աշտարակի փարոսը: Հաստատ աշխու—նեքից զետեղ, որ մի ամերիկացի հա—րուած ցանկանալով ունենալ այդ հա—ղաւորաւ աշտարակը, ոսկերիչն առա—ջարկեց երկը միլիոն ֆրանկ, այն պայ—մանով, որ իսկոյն և եթ իւր հետը տա—նի Ամերիկա, բայց ոսկերիչը համաձայ—նուեց իսկոյն ծախել՝ կամենալով, որ շատերը տեսնեն իւր գործը:

Օրէջոր Պարիզի արձանների թիւն ա—ւելանում է. ա՛հա մի շարքի կը լինի, որ քաղաքի վարչութիւնը Պլատի Ծրօն տնում տեղում բացեց, հասարակապե—տութեան նախագահ պ. Կարնոի ներ—կալութեամբ, Lart du Triomphe արձա—նը (monument):

Երկի, սեպտեմբերի 29 (17)-ին Pa—lais de l'Industrie-ում նշանակուած էր համաշխարհային միջանակների բաշ—խումն այն մարդկանց, որոնք միջանակ—ների արժանացան աշխարհաճանդում իւր ցույց դրուած իրերի համար:

Palais de l'Industrie-ի դահլիճը չը—քեղ կերպով դարգարուած էր գոյնգոյն դրօշակներով և մի ահագին վարպետութիւն: Օրուայ ժամը երկուսն էր, երբ հասա—րակապետութեան նախագահ պ. Կար—նոն մտաւ դահլիճը և ներկայ գտնուող—ները ոտի կանգնեցին, իսկ երաժշտու—թիւնը նուագեց Marseillaise-ը:

Երբ պ. Կարնոն բազմեց իւր տեղը, իսկոյն վարպետը բացուեց և հանդի—սականների առաջ ներկայացան բոլոր աղբերի գոյնգոյն դրօշակներն՝ իրենց երկրի հազած դրօշակներից: Տեսա—րանը չընդ էր և փառաւոր Նոր դրօշա—կակները, Պարիզ մայրաքաղաքի չորս հոսարների առաջնորդութեամբ անցան պ. Կարնոի առաջից, նա վերադառ տե—ղից և մի աղղու ճառ խոսեց: Դժուար է լին թառ առ թառ գրել այս երկտող նամակն մէջ մարդը ճառը: Նախագա—նը նախ և առաջ ամբողջ Ֆրանսիայի կողմից չնորհալարութիւն յայտնելով բո—լոր օտարաղղի մասնակցողներին և ցու—ցանալու զանախակներին բարի դալուտ մաղթելով, հասկացրեց աշխա—րահանդէսի օգուտը և համաձայնութեան ու խաղաղութեան օգուտները ժողո—վարդների (աղբերի) համար: Երբ վեր—ջացեց իւր ճառը, սկսուեցան բուռն ծախահարութիւններ: Այնուհետև մի—նիստուրանալովս պ. Տիրարը սկսեց իւր ճառը, որ մի քանի ժամ տևեց, նկարա—գրելով Ֆրանսիայի հասարակապետու—թեան հարկաւանակի գործած առաջա—դիմութիւնը: Սոյն ճառից մենք իմացանք, որ Պարիզի աշխարհաճանդում 60,000 ից աւելի մասնակցողներ կան, որոնցից 33,139 արժանացան զանազան մրցա—նակների Մրցանակները բաժանուած են հետեւեալ կերպով—Grand prix՝ 903., Medailles d'or՝ 5,155., Medailles d'ar—gent՝ 9,690., Medailles de bronze՝ 9,323., Mentions honorables՝ 8070:

Բացի դրանից զանազան դիպոճ—ներ են բաժանուած 5,500 մարդկանց: Տիրարից յետոյ պ. Բերթէն սկսեց կար—դալ մրցանակի արժանացողներին անուն—ները, որից յետոյ ժողովուրդը կամաց կամաց դուրս եկաւ դահլիճից: Նոյն ե—րեկոյ աշխարհաճանդում նշանակուած էր մեծ տուն Չնայելով անձրեային եղա—նակին, որ սկսեց ժամի երկուսից, խոս—

տին բաղնիքի լին կար և ամբողջ աշ—խարհում դէռ հիւանդի կերպով լու—սաւորուած էր:

Անցեալ կիրակուայ պատգամաւորնե—րի ընտրութիւնների մասին կամենում էի գրել մի յօդուած, բայց ընտրութիւն—ները նորից պիտի սկսեն, որովհետեւ բա—ւական ձայներ չեն ստացել ընտրութիւնե—րը: Միայն այսուր յիշեմ այն անունները, որոնք արդէն ընտրուած և հաստատուած են.—Հանրի Բրիսսոն՝ անսիրելի լի—նիստ, ընտրուած է տասներորդ քաղա—քային վարչութեան երկրորդ բաժանուո—ւում:

Տաւն և հինգերորդ քաղաքային վար—չութեան առաջին և երկրորդ բաժան—մունքներում ընտրուած են երկու րեւի—ղիւնիստներ (բուլանժաններ), առաջ—նում՝ Պարսին, իսկ երկրորդում՝ Գ. Լազերը: Տաւն և ութերորդ ք. վ. երկր—րորդ բաժանմունքում՝ դենիսլաթ Բուլան—ձէն ընտրուած է ձայների մեծամասն—նութեամբ (7,816), բայց՝ հաստատուե—ցաւ, որովհետեւ իւրե յանցաւոր դատա—պարտուած է. պ. Փոֆրէնը՝ անսիրե—լիւնիստ, որը ստացել է միայն 5,500 ձայն՝ դա հաստատուեց: Միևնոյն ք. վ. երկրորդ բաժանմունքում ընտրուած է Սեն Մարտինը՝ նոյնպէս րեւիլիւնիստ: Առհասարակ րեւիլիւնիստ-բուլանձա—կանները շատ տեղ են ներկայացրել ի—րենց թեկնածութիւնը և բաւական տե—ղերում էլ ստացել են ձայների մեծա—մասնութիւնը:

Ուրիշ շատ քաղաքներում շատ րեւի—ղիւնիստներ-բուլանձակներ ընտրուած և հաստատուած են կառավարութիւնից իւրե նոր պատգամաւորներ, այնպէս որ բուլանձակները չեն յուսահատուած:

Այս կիրակի օրն արդէն յայտնի կը լինի բոլոր ընտրուած պատգամաւորնե—րի անունները:

Ս. Լ.

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՖՐԱՆՍԻՍԵՐ ԼՈՒՐՆԵՐ

ՖՐԱՆՍԻՍԻՆ. — Սեպտեմբերի 10-ին Ֆրանսիայում կատարուած ընտրութիւն—ների մասին «National Zeitz»-ը ասում է. «Անօրինակ զարթոյթով վարեցին ընտ—րողական կուխները, Հասարակապետու—թեան թշնամիների միութիւնն ամեն տեսակ անպայել միջոցներով զիւնեց, ա—մենատուր ստաբուսութեան և զրպար—սութեան զիւնեց, ամենակիցատու լուրեր հրատարակեց՝ հատարակական կարծիքը հասարակապետական թեկնածուների դէմ լարելու համար: Բոլոր հոգեւորակա—նութիւնն իւր ձեռքում եղած բոլոր մի—ջոցները գործ դրեց հասարակապետու—թեան հալածակողղ թեկնածուների օգ—տին և հետեւեց իրաւ—ամբողջ պարտութիւն: Պարիզի դրաֆն արատա—ւորեց իրենց՝ յայտնապես Բուլանձի հետ զանախակներով: Բուլանձիստները թիւը պատգամաւորներ ժողովում կը հասնի հարկուրի, որովհետեւ բուլանձա—կաններն ուրիշ միջոց չունին բացի նրանց միանալուց: Իսկ «Köl. Zeit.»-ը նկատում է. «մինչև անգամ եթէ վարե—լուի որ բուլանձական պատգամաւորնե—րի թիւը մինչև 40-ի կը հասնի, բայց և այնպէս շատ չիլին թիւը է դա և հա—տարակապետականներին չէ կարող եր—կիւղ ազդել: Ընդհակառակն, Բուլանձա—կանների և աղբայականների միութիւ—նը կապիւլ հասարակապետականներին միանալու Առհասարակ հասարակապե—տութեան թշնամիներն առ երկուր պետք է արելու ձգեն իրենց նախադիմները: Պէտք է կարծել, որ հասարակապետու—կան մեծամասնութիւնն եթէ ամբողջ ե—րեք տարի միացած չգործէ էլ, պիտի կէս—կամ մի տարի միացած կը մնայ ի նկա—տի ունենալով այն մեծ փոստից, որի մէջ գտնուած էին վերջին երկու երեք

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 28-го Сентября 1889 г. *საქარის წამყმა დარბაზი* Типографія конторы газеты Кавказъ, Гол. пр., д. Читахова